

Pääkirjoitus

Nina Tynkkynen ja Kirsi Pauliina Kallio

Avoimesti teidän, laadusta tinkimättä

Näistä sarjoista oli vain harmia, koska niissä julkaistut tutkimukset näyttivät usein oikeilta, mutta niitä ei ollut riittävän tarkasti arvioitu ja tarvittaessa hylätty kuten arvostetuissa lehdissä. Tuloksiin ei siksi voinut luottaa. Jokainen tutkija saattoi erehtyä, pätevinkin, ja siksi oli tärkeää, että lehdet pitivät huolta kunnollisesta vertaisarvioinnista (Valtonen 2014: 73).

Jussi Valtosen Finlandiapalkitun *He eivät tiedä mitä tekevät* -romaanin yksi sivujuonne käsittelee tiedejulkaisemista. Kuvittellinen *Freedom Media* on nielaissut arvostetuimmat julkaisusarjat, joita se kaupittelee muun muassa kirjastoille, samassa paketissa tieteellisen julkaisemisen käytännöistä piittaamattomien ”humpuukilehtien” kanssa, ”joista oli ihmisille, tieteen asemalle ja ehkä jopa maapallon tulevaisuudelle vain baittaa” (Valtonen 2014: 73).

Valtosen maalaama visio liittyy viime vuosina räjähdysmäisesti lisääntyneisiin avoimeen saatavuuteen (*open access*) perustuviin tiedejulkaisukanaviin. Näiden lataaminen verkosta on maksutonta, joten sisältö on tarjolla laajalle lukijakunnalle käytännössä ilmaiseksi. Toimittamisesta ja kustantamisesta koituvat kulut katetaan pääosin kirjoittajilta perittävillä maksuilla, toisin kuin perinteisessä toimintamallissa, jossa julkaisun tilaajat maksavat viulut. Koska taloudellisen pääoman liike ei muuta suuntaa, pysyy tilanne kaupallisten kustantajien kannalta kutakuinkin samana. Artisti siis maksaa, lukea saa kuka vaan ja kustantaja käänri voitot.

Tiedejulkaisemisen avoimuuden lisäämisen tavoitteena on tutkimustulosten vapaa saatavuus, mikä sinänsä on kannattettavaa. Monet tutkimusrahoittajat, mukaan lukien Euroopan tiedeneuvosto (ERC), EU:n tutkimuksen ja innovoinnin rahoitusohjelma (H2020) ja Suomen Akatemia (SA), tukevat tai jopa edellyttävät tutkimustulosten julkaisemista avoimesti saatavissa olevassa muodossa. Myös Tieteellisten seurain valtuuskunta (TSV) on asettunut vahvasti avoimen julkaisemisen kannalle *Open Journal Systems* (OJS) -julkaisualustansa kautta. Suurissa kustantamoissa, samoin kuin pienempien tiedejulkaisijoiden piireissä, on ryhdytty vastaamaan muuttuneeseen ilmapiiiriin kehittämällä erilaisia avoimen julkaisemisen käytäntöjä.

Jalosta tarkoituksperästä huolimatta avoimeen julkaisemiseen liittyy myös ongelmia. Kirjoittajamaksut asettavat tutkijat keskenään eriarvoiseen asemaan: kaikilla ei ole rahoitusta, jonka turvin julkaista tutkimustuloksiaan. Eriarvoisuus toteutuu paitsi yksilötasolla, myös maailman mittakaavassa, mikä haastaa uudistuksen alkuperäisen tavoitteen ja johtaa pahimmillaan yhä keskittyneempään julkaisuutuotantoon. Koko tutkijayhteisöä koskettava ongelma on se, että artikkelikohtaisten maksujen kerääminen voi houkutella kustantajia julkaisemaan aina vain suurempia määriä. Tutkijoiden julkaisupaineiden samanaikaisesti kasvaessa kohtaavat kysyntä ja tarjonta entistä paremmin. Tulokseksi voi visioida kasvavan joukon ”humpuukilehtiä”, joita niissä julkaisevat tutkijat puolustavat korkeatasoisina julkaisuina selustaansa turvatakseen. Tieteen kannalta ei hyvä horisonntti tämäkään.

Haasteiden edessä ei olla kuitenkaan kädettömiä. TSV ilmoitti vastikään, että se on uudelleenarvioinut

ja siirtänyt kyseenalaisia julkaisuja Julkaisuforumiluokasta 1 luokkaan 0. Apuna siivousprojektissa on ollut amerikkalaisen Jeffrey Beallin ylläpitämä lista ”saalistavista” (*predatory*) avoimen julkaisemisen kanavista. Kotimaisten tieteellisten julkaisukanavien luotettavuuden arviointiin TSV on panostanut luomalla vertaisarviointitunnuksen, jonka tiedekustantajat voivat saada käyttöönsä tiettyjen kriteerien perusteella. Näihin kuuluu muun muassa vertaisarviointiprosessin asianmukainen kuvaus julkaisun verkkosivulla.

Suomalaisena tiedekustantajana myös AYS on päätenyt pohtimaan avoimen julkaisemisen kysymyksiä. Neljä vuotta sitten aloimme julkaista yhteiskunnallisesti kantaaottavaa *Versus*-keskustelutarjaa verkkosivuillamme ja tarjota *Alue ja Ympäristön* artikkelit kaikkien saataville sähköisessä muodossa vuoden viiveellä. Myös vanhoja numeroita on digitoitu pikkuhiljaa. Tavoitteenamme on, että kaikki lehdessä julkaistut artikkelit ovat lähitulevaisuudessa luettavissa verkkosivujemme kautta. Kokonaan verkkopohjaiseen julkaisemiseen siirtymistä olemme myös suunnitelleet jo jonkin aikaa, erilaisia vaihtoehtoja pohtien ja toimintaamme kokonaisuutena tarkastellen.

Teetimme alkuvuodesta lehden lukijakunnalle kyselyn, jossa tiedustelimme näkemyksiä paperilehdestä luopumiseen sekä digitaaliseen ja avoimeen julkaisemiseen liittyen. Kyselyn tulokset vahvistivat seuran johtokunnan näkemyksiä verkkojulkaisemisen ja avoimen saatavuuden ajankohtaisuudesta. Vain harva vastaajista kaipasi postiluukusta säännöllisesti kolahtavaa paperilehteä, eikä juuri kukaan ollut valmis maksamaan siitä enempää kuin digitaalisesta lehdestä. Tämän tuloksen rohkaisemina olemme valmistelussa siirtymistä verkkojulkaisemiseen ja kokonaan avoimeen saatavuuteen. Ensi vuoden ensimmäinen numero (1/2016) ilmestyy näillä näkymin verkkosivuillamme pdf-muodossa ja on avoin kaikille lehdestä kiinnostuneille. Paperilehden voi tilata edelleen pientä lisämaksua vastaan, mutta digilehti lähetetään jäsenille automaattisesti, tuttuun tapaan juhannukseksi ja jouluksi.

Käytännöllisiä syitä paperilehdestä luopumiseen ovat kustannustoiminnan ei-kaupallisuus ja pienimuotoisuus. A&Y:n toimittaminen tapahtuu seuran kustannuksella, pääasiassa vapaaehtoisvoimin. Tähän saakka pakolliset kulut on katettu jäsenmaksuilla ja jäsenmäärään sidotuilla avustuksilla. Viime vuosina olemme saaneet seurata digitalisaation vaikutuksia tieteelliselle seuratoiminnalle: siinä missä verkko-yhteisöt kasvavat, heikkenee perinteisten yhdistysten vetovoima. Koska emme halua siirtää taloudellista vastuuta kustannustyöstä kirjoittajillemme, olemme päättäneet luopua painatus- ja postituskuluista, mikä toivon mukaan tuo seuran talouden vakaalle pohjalle.

Uudistuksen seurauksena A&Y:n tavoitteet julkaisutoiminnassa eivät muutu merkittävästi. Pyrimme edelleen laadukkaaseen tiedejulkaisemiseen ja tuhteihin lukupaketteihin, jotka ovat antoisia monitieteiselle lukijakunnallemme, mukaan lukien eri alojen ammattilaiset. Uusi linjaus tulee kielipolitiikkaan: jatkossa sekä lehteen että Versukseen voi tarjota myös englanninkielisiä käsikirjoituksia. Tällä pyrimme entistä laajempaan, monipuolisempaan ja korkeatasoisempaan kirjoittajakuntaan. Ajattelemme, että kansainvälistyvissä tiedeyhteisössämme myös muiden kuin suomen- ja ruotsinkielisten tutkijoiden on hyvä voida julkaista työtään lehdessämme ja osallistua näin ajankohtaiseen keskusteluun. Julkaisukielestä riippumatta pidämme tiukasti kiinni vertaisarviointikäytännöstä ja siihen myös panostetaan. Lehdelle myönnettiin vastikään TSV:n vertaisarviointitunnus, jolla merkitsemme tästä numerosta alkaen kaikki vertaisarvioidut artikkelit ja katsaukset. Toivomme, että se viestii niin kirjoittajille, lukijoille kuin tieteellisten arvioiden tekijöillekin tieteellisestä laadusta ja riippumattomuudesta, jotka ovat toimintamme kulmakiviä.

Lähteet

Valtonen, Jussi (2014). *He eivät tiedä mitä tekevät*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Maantieteen päivät 2015: Muutoksen ekologiat Tampereen yliopisto, 29.–30.10.2015

Vuoden 2015 maantieteen päiville kokoonnutaan muutoksen ekologioiden merkeissä tarkastelemaan monipuolisesti maantieteellisten ilmiöiden, ympäristön muutoksen ja yhteiskuntaan vaikuttamisen yhteenkietoutumisia. Päivien järjestämisestä vastaa Tampereen yliopiston Johtamiskorkeakoulu yhteistyössä Suomen Maantieteellisen Seuran ja Alue- ja Ympäristötutkimuksen Seuran kanssa.

Päivien kutsuvieraspuhujiksi saapuvat ympäristöpolitiikan ja -suunnittelun professori Simin Davoudi Newcastlen yliopistosta sekä maantieteen ja yhteiskuntateorian professori Clive Barnett Exeterin yliopistosta.

Päivien yhteydessä järjestetään jatko-opiskelijoille maantieteen tutkijakoulun intensiivikurssi 28.10.2015.

Lisätietoa löytyy tietojen tarkentuessa päivittyviltä nettisivuiltamme:

<http://www.uta.fi/jkk/maantieteenpaivat2015/index.html>

<http://www.uta.fi/jkk/maantieteenpaivat2015/sessions.html>

Tervetuloa!

Päivien järjestelytoimikunta